

KÖNYVTÁRI FIGYELŐ

KÜLFÖLDI LAPSZEMLE

Kiadja
az Országos Széchényi Könyvtár
Módszertani Osztálya

4.évf.

10.sz.

A szovjet könyvtári osztályozásról szóló vita legfontosabb anyagát folyamatosan közöljük magyar nyelven. A Könyvtári Tájékoztatóban, ill. a Könyvtári Figyelőben eddig a következő cikkek jelentek meg erről a témáról:

Teszlenko, O. P.: A szovjet könyvtári osztályozás tervezete. /Alapelvek és főbb osztályok/ = Könyvtári Tájékoztató, 1955. 1.sz. 1-34.lap.

Teszlenko, O. P.: A szovjet könyvtártudomány legfontosabb feladata. = Könyvtári Tájékoztató, 1956. 8.sz. 1-14.lap.

Kameneckaja, K. R.: A könyvtári osztályozás vitás kérdései. = Könyvtári Tájékoztató, 1957. 1.sz. 1-16.lap.

Teszlenko, O. P.: A "Politika" szak a szovjet könyvtári osztályozásban. = Könyvtári Tájékoztató, 1957. 2.sz. 1-17.lap.

Kedrov, B. M.:

A KÖNYVTÁRI OSZTÁLYOZÁS KÉRDÉSÉHEZ

A Szovetszkaja Bibliografija hasábjain a könyvtári osztályozás kérdéseiről kialakult vita mind gyakorlati, mind elméleti és elvi szempontból igen érdekes. Jelen esetben arról van szó, hogy a marxizmus-leninizmus általános tételeit erre a konkrét területre alkalmazzuk és megteremtjük azoknak az ismereteknek marxista osztályozását, amelyeket az emberiség a rendkívül sokoldalú könyv-

anyagban felhalmozott. A magam részéről a vitában érintett néhány kérdéshez szeretnék hozzászólni, mert foglalkoztam a tudományok osztályozásának általános kérdésével. Minthogy azonban nem vagyok könyvtári szakember, e területen nem vagyok illetékes. Kérem, tekintsek megjegyzéseimet szigorúan személyes természetűeknek, amelyek nem tartanak igényt arra, hogy végleges megoldást adjanak.

I. ELVI ALAPVETÉS

Ugy tűnik nekem, hogy a vita résztvevői közül senki sem vonja kétségbe azt, hogy osztályozásunk csak teljesen biztos elvi alapokra épülhet. Nem szabad a kérdést úgy egyszerűsíteni, hogy csak éppen használhatóvá alakítsuk a rendszert. A használhatóság szempontja természetesen nélkülözhetetlen, de ez nem lehet elv és nem helyettesítheti azt az elméleti alapvetést, ami a könyvtári osztályozás kiindulópontja kell legyen. Az osztályozásnak mindenekelőtt helytálló elvi szempontokból kell kiindulnia és akkor használható is lesz, sőt nemcsak használható, hanem a leghasználhatóbb az összes lehetséges osztályozások közül. Hevenyészett, kellőképpen át nem gondolt alapvetés mellett a rendszer használhatósága is csak esetleges, viszonylagos: egyes esetekben használható lesz ugyan, de másokban használhatatlan és így, vagy úgy, de meg fogja nehezíteni a könyvtárosok munkáját. A szűk prakticitást alá kell rendelni az elméleti szempontoknak.

A fentiek természetesen azokra a sajátos nehézségekre is vonatkoznak, amelyek az általános osztályozás egyes részleteinek kidolgozásakor merülnek fel. Ugy vélem, ezek megoldásánál nem kívánatos szubjektív megfontolásokra támaszkodni, hanem a nehézségek átbridálásánál minden eszközt meg kell ragadni, hogy a könyvek egy bizonyos csoportját a szakrendszer egy bizonyos csoportjával hozzuk kapcsolatba, ami a könyvtáros számára is megnyugtató. Ha viszont megvannak az elfogadott alapelvek, akkor a részletkérdések megoldásánál is ezekből kell következetesen kiindulnunk.

Az egész emberi tudásanyagot egybefoglaló tudományos osztályozás alapjául néhány olyan egymással összefüggő elv szolgál, amelyet a könyvtári osztályozás kidolgozásánál is szem előtt kell tartanunk. Az első ilyen elv az a követelés, hogy az osztályozás legyen össz-

hangban az ismeretek, az eszmék osztályozásával, legyen logikus kapcsolatban magukkal a tárgyakkal, a dolgokkal. Az ismeretek, és következésképpen a könyvek logikus elrendezése tükrözze azt a logikus kapcsolatot, ami a külvilág jelenségeinél objektíven is fennáll. Ez az objektivitás elve. Megbízható kritériumként szolgálhat bármely kérdés megoldásánál, megvéd attól, hogy szubjektívizmus és innen az önkényesség, mesterkéltség, az áltudomány területére tévedjünk.

Fontossági sorrendben a másik ilyen elv a történetiség elve, amely az osztályozandó anyag egymásutánját dönti el: éppugy, mint a dolgok és jelenségek fejlődési folyamatában átmenet volt és van az alsóbb kategóriából a felsőbbe, az egyszerűből a bonyolultba; az osztályozásnak is ezt kell tükröznie, az anyagot ilyen sorrendbe kell sorolnia. Eltekintve a véletlen és esetleges jelenségektől, a történelmi fejlődés eredményét arányosan felépített logikus formában kell bemutatnia. Itt konkretizálódik a marxizmus-leninizmus ismert tétele a történetiség és következetesség /logikusság/ egységéről és közöttük levő kapcsolatáról.

E két elv a dialektikus felfogásmód /a történetiség elve/ és a materialista magyarázat /az objektivitás elve/ egymással való szoros összefüggésükben a tudományok osztályozásának, az emberi ismeretek és egyuttal a könyvek osztályozásának alapjait is alkotják.

Mindaz azonban nem meríti ki az osztályozás általános alapelveit, a fenti tételekből kiindulva figyelembe kell venni a velük kapcsolatban álló többi elveket is. Ilyen például az anyag elrendezésének elve az általánostól az egyes, az elvonttól a konkrét felé. Az elsőt Comte, a másikat Spencer tette a tudományok osztályozásának alapjává. Csakhogy mindkét rendszerben ezek az elvek lettek az alapvető, a főelvek s így nem vezethettek a kérdés megoldásához a rendszert egyoldalúvá tették. Pedig, ha a történetiség /vagy a fejlődés/ szemzőgéből nézzük, akkor ez a két elv /az általánostól az egyes felé, az elvonttól a konkrét felé/ feltételezi a történetiséget és lehetőséget ad a történetiség elvének elmélyítésére és konkretizálására. És valóban a Comte-féle osztályozási sor mozgása az általánostól az egyes felé, alapjában véve a fejlődés elvét feltételezi fel, azét a fejlődését, amely az alsóbból a felsőbb felé, az egyszerűtől a bonyolultafelé halad.

Az általánosból a kevésbé általánosba /vagy az általánosból az egyesbe/ való átmenet elve lehetővé teszi a vizsgálódás és egyuttal az anyag elrendezés egymásutánjának meghatározását, ami minden fejlődés legáltalánosabb törvényeitől /vagyis a marxista dialektikától/ - és ami sajátosabb - olyan törvényektől függ, amelyeket egyes konkrét természeti és társadalmi tudományok tanulmányoznak. Következésképpen magának a fejlődési folyamatnak az elemzéséből, - amelyből kiindulva, mint annak tükrözését építjük fel a tudományok osztályozását - , kiválnak majd az egyes területek, annak megfelelően, mily. fokban általánosak fejlődésük törvényei. Nyilvánvaló tehát, hogy a jelen esetben a tudományok kapcsolatát az alacsonyabb és magasabb, vagy az elvontabb és konkrétabb kategóriái nem fejezhetik ki. Ezt a kérdést az általános /minden mozgás legáltalánosabb törvényei, melyek a marxista dialektika tárgyát képezik/ és az egyes /az anyagmozgás konkrét formái, amelyek az egyes társadalmi és természeti tudományok tárgyát alkotják/ összefüggésének szempontjából kell vizsgálni.

Az absztraktabból a kevésbé absztrakt felé /az absztraktból a konkrét felé/ való átmenet elve éppugy mint az általánosból az egyes felé való átmenet elve meghatározott oldalát vagy mozzanatát alkotja a történetiség /vagy fejlődés/ elvének. A fejlődés folyamatában a kiindulópont a legabsztraktabb és egyuttal a legkevésbé meghatározott. A kifejlett, a bonyolultabb, egyuttal a konkrétabb is a leginkább meghatározott a szóbanforgó dolog vagy jelenség fejlődésében. Ez az emberi szellem fejlődésére is vonatkozik, amely, mint-hogy a külső világ /a természet és a társadalom/ fejlődését tükrözi, maga is nemcsak hogy a konkrétból, az adottból az absztrakt felé, hanem az absztrakttól a konkrét felé is halad. Különbsésképp ilyen szemléletmód teszi lehetővé a matematika helyének meghatározását és elhelyezését a mechanika, csillagászat és fizika előtt, tekintet nélkül arra, hogy ez utóbbiak az anyag mozgásának különös formáit tanulmányozzák, következetesen haladva egyikből a másikba /az alsóbbtól a felsőbb felé/, a matematika viszont a dolgoknak és folyamatoknak meghatározott /mennyiségi/ előlával foglalkozik és nem közvetlenül az anyagi tárgyakkal, hanem fogalmakkal /számokkal, értékek-

kel, függvényekkel stb./ operál.

Még egy lényeges elvre szeretném a figyelmet felhívni. Mint ismeretes, a dolog, vagy a dolgok komplexumának fejlődése során mindenegyben adott pillanatban bizonyos rendszer képződik, vagyis kölcsönkapcsolat, ami kölcsönös viszonyukat kifejezi. Éppen ezért a történetiség elve abban a szellemben konkretizálódhatik, hogy nem csak a fejlődési folyamatot magát szemléli, hanem a meghatározott szakaszban elért eredményét is. És minthogy az ilyen elemzés alapjául a dolgok kölcsönkapcsolata, illetőleg belső szerkezetük, strukturájuk szolgál, az ennek megfelelő eljárásmodot strukturálisnak nevezhetjük megkülönböztetésül a genetikustól, amely a dolgok keletkezését, eredetét /genezisést/ kutatja. Így tehát meg kell különböztetnünk az ismeretek és tudományok osztályozásának két derivált elvét, amelyek a történetiség elvének általános két különböző mozzanatát jelentik: a genetikus elemzés és a strukturális elemzés elvét. E két elvnek és kölcsönhatásaiknak szem előtt tartása módot ad arra, hogy a természettudományok közül külön lehessen választani olyanokat, mint a földrajz, amely a föld jelenlegi felazínét tárgyalja és másrészt olyanokat, mint a történeti földtan, amely a földkéreg fejlődését tanulmányozza. Kiváltképp fontos e két elv szem előtt tartása a társadalomtudományokban, amelyek történeti jellegűek, /a marxizmus megalapítói gyakran csak történetnek nevezik/, de egyúttal feloszlanak magára a történelemre, amely az emberi társadalom fejlődését tárgyalja vagy az egész világon, vagy a földrőmb meghatározott területein, továbbá olyan tudományokra, amelyek a társadalom egyes szerkezeti elemeit /például az alapot és a felépítményt/ tárgyalják, vagyis amelyek nem teljes egészében vizsgálják a társadalmat, hanem egyes alkotó elemeit tanulmányozzák történeti fejlődésükben, múltbeli és jelen formájukban.

Itt érkeztünk el a történetiség általános elvének még részletesebb bontásához, mivel felvetődik egy dolog /rendszer, komplexum vagy közösség/ egészének fejlődésvizsgálata és egyes elemeinek, oldalainak vagy részeinek az egyes, a közösséget alkotó egyedekig terjedő fejlődéselemzése.

Ebben a vonatkozásban a fentemlitett strukturális elvnek van

rendkívül lényegbevágó jelentősége, mivel lehetővé teszi, hogy meghatározzuk a különböző fennálló rendszerek vagy dolgok közötti kölcsönkapcsolatokat: így például azokat, amelyek a természetet és annak törvényeit tanulmányozó tudományterület /a természettudomány/ és a társadalmat és annak törvényeit tárgyaló tudományterület /a társadalomtudomány/ között fennáll és a között a sajátos terület között, amelynek célja a technika tanulmányozása; a technika pedig /legtágabb értelemben véve nemcsak az ipari technikát, hanem az agronómiát, az orvostudományt, stb. is felöleli/ a természet törvényeinek alkalmazása az emberi társadalom szükségleteinek kielégítése végett. Ennek következtében a technika szerkezetileg a két terület határán áll, a természet /amelynek törvényeit felhasználja/ és a társadalom között /amelynek érdekében a gyakorlatban érvényesíti a törvényeket/.

Ezeket az elveket követve minden részletében ki lehet dolgozni az ismeretek tudományos osztályozását, amely szigorúan objektív alapon áll és hiven tükrözi a természet és társadalom fejlődésfolyamatában fellépő reális kapcsolatokat és egymásbafonódásokat. Ez az osztályozás - a szükségletnek megfelelően - rendkívül bontott lesz, benne az egymást végtelen sokszor keresztező kapcsolatokkal és viszonyokkal, ami a dolgok és jelenségek a valóságban is meglévő bonyolultságát, sokoldalúságát fogja kifejezni. Ahhoz viszont, hogy egy ilyen osztályozást és annak elveit a könyvtári osztályozás megszerkesztésénél fel lehessen használni, - ami bennünket a jelen esetben érdekel, - a következőket kell figyelembe venni: a könyvtári osztályozáshoz szigorú lineáris rendszerre van szükség minden alosztás terén is; a tudományok és ismeretek tényleges kereszteződése és egymásbafonódása ebben az osztályozásban csak utalók formájában szerepelhet.

Ebből következik annak a szükségszerűsége, hogy további szabályokat dolgozzunk ki az elágazó osztályozásból a lineárisba való átmenetre azért, hogy valójában, a gyakorlatban is alkalmazhassuk a tudományos osztályozásnak fentebb a marxizmus-leninizmus szemszögéből vizsgált alapelveit. Maga a vita is e körül a kérdés körül léngolt fel. Fontossága abban áll, hogy azt a kérdést vitatjuk, miként lehet az elveket és megvalósításukat egy olyan lényeges és nemzeti

fontosságú ügyben mint a könyvtári munka rendszere összeegyeztetni, vagyis hogyan lehet az elméletet a gyakorlattal, az élettel összekapcsolni. Ha úgy látszik, hogy az elveket nem lehet valóra váltani, akkor ez azt jelenti, hogy valami nincs rendben. Ha arra az álláspontra helyezkednénk, hogy az elvek helyesek ugyan, de ez esetben nincs szükség rájuk és hogy a használhatóság szempontjából kiindulva egy tőlük teljesen eltérő könyvosztályozást kell alapul venni, akkor elszakítanók az elméletet a gyakorlattól: vagyis volna elmélet magában és - gyakorlat magában. Ennek következtében a vita, amely arról folyik, miként kell megszerkeszteni a könyvtári /lineáris/ osztályozást a marxista dialektika általános elvei és általában a marxizmus tanai alapján, végeredményben arról a fontos kérdéstről folyik, amit az elmélet és a gyakorlat egységének kérdése társadalmunk életének egy adott területén jelent.

II. A KITÜZÖTT CÉL ÉS A MEGVALÓSÍTÁS SORÁN FELMERÜLŐ NEHÉZSÉGEK

a/ Az osztályozási sor fő elemei

Mielőtt a tudományos könyvosztályozás kidolgozása során a könyvtárosok előtt felmerült nehézségeket részletesebben megvizsgálunk, állapítsuk meg az általános osztályozási sor fő elemeit. Elsősorban ezeknek egymásutánját kell meghatároznunk. A rövidség kedvéért a továbbiakban ezeket az elemeket kezdőbetűjűkkel fogjuk jelölni. Véleményünk szerint ezek az elemek a következők: m a r - x i z m u s /M/, dialektikus materializmus vagy materialista d i a l e k t i k a /D/ - mint a marxizmus egyik filozófiai alkotóeleme, t á r s a d á l o m t u d o m á n y o k /O/^{*}, t e r - m é s z e t t u d o m á n y o k /E/^{**}, a tág értelemben vett t e c h n i k a , technikai ismeretek /T/.

b/ Az osztályozási sor első tagja

Ha csak a három utolsó /O, E, T/ elemet vesszük figyelembe, akkor a fent meg tárgyalt elvek alapján könnyű a sort felállítani.

* Obszcésztvennőe nauki.

** Esztesztvennőe nauki.

A sor ez lesz:

E — T — O

Ez megfelel a külvilág fejlődése történetiségének: először a természet, aztán annak fejlődési eredményeként az ember /a társadalom és a gondolkodás/ megjelenése. A technika pedig jelleghőnél fogva, mivel összekapcsolja a természetet és a társadalmat, a középső helyen áll, egyrészt érintkezik a természettudományokkal, másrészt a társadalomtudományokkal.

Az egész kérdés, az egész nehézség tehát abban rejlik, mivel kezdjük az osztályozási sort. A vita résztvevőinek túlnyomó többsége teljesen helyesen úgy véli, hogy a sort nem lehet a természettudományokkal kezdeni, mert mielőtt a rész tudományokat besoroljuk, helyet kell adnunk a mindenféle fejlődés, mozgás legáltalánosabb törvényeit tárgyaló tudománynak, vagyis a dialektikának, a dialektikus materializmusnak. Ez esetben a fenti sor következőképpen alakul:

D — E — T — O

Ez az osztályozási sor teljes mértékben megfelel a fent említett elveknek. De itt merül fel a fő nehézség: hol helyezzük el az egész marxizmust az osztályozási sorban? Természetesen az a kívánság, hogy az élre állítsuk, vagyis, hogy az osztályozási sort a marxista tanítással kezdjük. Igen nagy ennek a tanításnak a fontossága, nem csak a mi országunkban van fölényben, hanem az egész szocialista táborban is irányítja a szocialista országok elméleti és gyakorlati /állami és párt-/ tevékenységét. Ha a marxizmust a könyvtári osztályozás élére állítjuk, ezzel csak ezt a körülményt hangsúlyozzuk szemléltető, - hogy ne mondjuk - kézzelfogható módon. Eredményképpen a következő végleges osztályozási sor alakul ki:

M[D] — E — T — O

/Szögletes zárójelbe tesszük azt, ami, mint alkotórész beletartozik az egész tanításba./ Rá kell mutatnunk ennek a megoldásnak a jelentőségére: itt, nyomban, teljes határozottsággal kidomborodik ennek az osztályozásnak az elvi jelentősége, amely a marxista tanításnak mind a tudományban, mind a gyakorlati tevékenység terén való vezető szerepét ismeri el, és ebben különbözik a régi osztályozásoktól, amelyek ezt a körülményt figyelmen kívül hagyták és amelyek, egy látózik, a

modern kapitalista országokban továbbra is hivatalosan elismertek maradnak. Mégis a fenti jelentősége ellenére van ennek a megoldásnak egy gyenge pontja: a marxizmus-leninizmus mindenekelőtt a társadalom fejlődéstörvényeiről, a proletáriátus diktatúrájáról és a kommunizmus győzelméről szóló tudomány. Ha az osztályozási sor élére állítjuk, elkerülhetetlenül elszakítjuk a társadalomtudomány többi részétől, mert nem azokkal, hanem a természettudományokkal kapcsoljuk egybe. Ezekkel is van természetesen kapcsolata, de koránt sem oly közeli, mint a társadalmi tudományokkal. Elegendő rámutatni arra, hogy a marxizmus két alkotórésze /a politikai gazdaságtan és a szocializmus/ teljes egészükben a társadalomtudományokhoz tartoznak, és a harmadik alkotórészből a két előbbivel egyenes kapcsolatban van a történeti materializmus és csak a dialektikus materializmus érinti - nemcsak a társadalmat, hanem a természetet is - mivel mind a természetben, mind a társadalomban, mind pedig a gondolkozásban érvényesülő általános törvényeket tanulmányozza.

Bármilyen dicséretes indokok vezették is azokat az elvtársakat, akik azt javasolták, hogy a marxizmust az osztályozási sor élére állítsuk, nem hagyhatják figyelmen kívül azt a tényt, hogy a marxizmussal együtt az élre kell állítanunk egyúttal az egész politikai gazdaságtant, az egész tudományos filozófiát és a tudományos szocializmusról szóló tanítást. És mivel az elméletet nem szakíthatjuk el a gyakorlattól, nem elégedhetünk meg a szocializmusra vonatkozó elméleti rész élreállításával, hanem vele együtt a sor élére kell állítanunk azt az óriási anyagot, amely országunkban és a szocialista tábor országaiban a szocializmus felépítéséért folyó gyakorlati harcra kapcsolatos, valamint a kapitalista országokban a szocializmusért folyó harc anyagát is. Ez azonban nagy részét teszi ki annak, amit társadalomtudományoknak nevezünk. És mivel a marxista kritikát nem szakíthatjuk el a bírált elméletektől, nézetektől, pártoktól stb., az élre állítandó társadalomtudományok száma egyre nő.

Ilyen körülmények között felmerül az a komoly veszély, hogy a társadalomtudományokat két részre szakítjuk: az egyik az osztályozási sor legelején, a másik a legvégén lesz. Ez pedig semmiféle

szempontból nem helyeselhető, sem gyakorlati, sem elvi, elméleti szempontból. Következésképp, ha logikusan végiggondoljuk, a vizsgált megoldás elkerülhetetlenül valamennyi társadalomtudománynak az osztályozási sor élére való állítását hozza magával és a marxizmus után a következő sorrendet eredményezi:

$$M[D] - O - E - T$$

Visszont ez a megoldás először is megbontja a történetiség elvét, másodsor a technikai tudományokat nem természetesen helyükre, a természettudományok és a társadalmi tudományok közé sorolja, hanem a sor végére és csak a természettudományokkal kapcsolja össze. Ily módon olyan fontos összefüggések bomlanak fel, amelyek a dolgok valódi viszonyait tükrözik. Igaz ugyan, hogy a technikát kissé előbbre is helyezhetjük a társadalomtudományok és a természettudományok közé:

$$M[D] - O - T - E,$$

de ez esetben az az értelmetlenség következne be, hogy előbbre kerül valamely törvény alkalmazása és csak aztán az, amit alkalmaznak /természeti törvények/. Ez logikai szempontból megengedhetetlen, annál is inkább, mivel az osztályozási sor három elemének viszonyában /O, T, E/ a sorrend homlokegyenest fordított volna, mint amilyenek a történetiség elve alapján lennie kellene.

Egy vonatkozásban mindkét utóbbi osztályozási sornak, amelyben a marxizmus után következnek a társadalomtudományok, megvan az a létségtelen előnye, hogy nem szakítja el a marxizmust azoktól a tudomány- és ismeretesoportoktól, amelyekkel lényege szerint kapcsolatban áll. Ennek ellenére sem fogadhatjuk el ezt a megoldást, mert ellentétben áll a történetiség elvével.

Ha viszont kiindulásnak a D — E — T — O sémát fogadjuk el és a marxizmust közvetlenül a társadalmi tudományok elé állítjuk —

$$[D] - E - T - M - O,$$

akkor a marxizmustól szakítottuk el egyik alkotórészét és a dialektikus materializmus nemcsak az egész marxista tanítástól szakad el, hanem egész tulajdonképpeni alkalmazásától a társadalmi jelenségek magyarázatánál, vagyis a történeti materializmustól is. Filozófiai

munkánkban egy időben a történeti materializmust közismerten a dialektikustól elszakítva vizsgáltuk. E hiba felszámolása következtében szükségessé vált, hogy közelebb hozzuk a marxista filozófia e két részét. Mi okból törvényesítenénk ezt a különállást a könyvtári munkánál?

Persze helyet adhatnánk az egész marxizmusnak a dialektikus materializmussal együtt, nem a sor elején, hanem a társadalomtudományok előtt:

E — T — M[D] — O ,

ez esetben azonban nem domborodnék ki a marxista tanítás vezető szerepe, és az osztályozási sor élén nem a mindenféle fejlődés legáltalánosabb törvényeit tárgyaló tudomány állana. Együttal a tudományos osztályozás egyik elvét sértenők meg: első helyen rész tudományok /E, T/ állanának, majd a logikus felépítésnek fittyet hányva, a legáltalánosabb fejlődéstörvényekről szóló tudomány következnek és aztán ismét rész tudományok /O/ szerepelnének.

Tehát különböző módon csoportosítva az öt elemet, egy esetben sem kapunk kielégítő megoldást: a bármely esetben elérhető eredmény ára egyik vagy másik általános osztályozási elv megsértése, mégpedig lényeges vonatkozásban. Mégis kívánatos volna a kitűzött cél elérése: az osztályozási sort a marxizmussal kell megnyitni. Meg kell találni a célhoz vezető helyes utat. Evégből mindenekelőtt meg kell vizsgálnunk, helyesek-e, kielégítőek-e a jelenlegi elfogadott rendszerekben és könyvtári osztályozásokban elfogadott főosztályok.

c/ A főosztályok

A főosztályok között gyakran szerepelnek fok, vagy fokozati sorrend szempontjából különböző tagok. Ide tartoznak például - a társadalomtudományokkal mint egészszel együtt - egyes természettudományi ágazatok /fiziko-matematikai tudományok, ahova gyakran a kémiaiakat is sorolják, a földtan-földrajzi, biológiai, valamint a technikai tudományok/. Pedig a főosztályoknak az egész ismeretkör három nagy tudománycsoportjára való bontását kellene tükrözniük: olyanokra, amelyek a természetet tárgyalják /természettudományok/, olyanokra, amelyek a társadalmat elemzik /társadalomtudományok/ és

olyanokra, amelyek a gondolkozást tanulmányozzák /filozófiai tudományok, s közöttük a dialektika, mint részük, amely - mint fentebb mondtuk - a külvilág /a természet, a társadalom és a gondolkodás/ legáltalánosabb mozgástörvényeit vizsgálja/ Nyilvánvaló, ha az osztályozási sor önálló főosztályaként soroljuk be a társadalomtudományokat, éppilyen önálló tagokként nem sorolhatjuk be az egyes olyan természettudományokat, mint a biológiai, fiziko-matematikai tudományok, amelyeknek helye már alsóbb csoportban van. Teljesen analóg módon a fő mozgásformák sorában nem állíthatjuk egy szintre a mechanikai, fizikai, kémiai és biológiai mozgásformákat a társadalmi mozgásformákkal és a gondolkozással, mint a mozgás sajátos formájával.^{1/} Először, - és ez a főosztály feladata, - az egész tartományt a három fő területre /természet, társadalom, gondolkodás/ kell bontani és csak aztán, másodfokon tovább bontani a három terület mindegyikét, olyan csoportokra, amelyek megfelelnek a mozgásformáknak. Például a természettudományok területén élettelen és élő természetre.

A fenti elemzés alapján meg lehet változtatni a főosztályok jellegét. Ha például a filozófiai elemzésről van szó, akkor az egyik főosztály a külvilág és törvényei, a másik tükröződésük az emberi tudatban, vagyis a tárgyra és az alanyra való felosztás, avégből, hogy a másodiknak az elsővel való kapcsolatát megmagyarázhassuk, amint ez mindenféle filozófia alapvető kérdésének megoldásánál történik. Ez esetben a második szinten a külvilág területe a természet területére és a társadalmi jelenségek területére fog bomlani.

Éppígy megengedhető a társadalmi és filozófiai tudományok egyesítése a humán tudományok csoportjában, mivel egyik is, másik is elsősorban a társadalomban élő ember életének és tevékenységének különböző oldalaiival /társadalmi életével és gondolkodásával/ foglalkozik. Másrészt egy főosztályba lehet sorolni a természettudományo-

^{1/} A formális logikában ezt "ugrás"-nak nevezzük. Annyi ez mintha ezt mondanók: "Az állatokat felosztjuk: gerinctelenekre, halakra, kétéltűekre, csuszómászókra, madarakra és emlősökre". A felosztás folyamatossága azt kívánná, hogy az állatokat először gerinctelenekre és gerincesekre osszuk, és csak azután bontsuk fel a további osztályokra.

kat, amelyek a természet törvényeit mint az embertől és az emberi tudattól független jelenségeket tárgyalják és a technikai tudományokat és ismereteket, amelyek e törvényeknek az ember, a társadalom érdekében való felhasználását tanulmányozzák. Ez esetben az első bontásnál két csoport lesz: a humán tudományok és természeti-technikai tudományok csoportja.

Meghatározott körülmények között más változtatás is lehetséges, ez azt a sajátos feladatot tükrözi, amely jelen esetben előttünk áll. De minden esetben a felosztás alapja szigorúan tudományos, objektív jellegű lesz, a szubjektivizmus és önkény minden eleme nélkül.

III. A JAVASOLT MEGOLDÁS

a/ Kettős osztályozási sor

A javasolt megoldás lényege a következő: az egész ismeretanyagot és következésképp a könyvállományt két fő csoportra kell bontani: **t e r m é s z e t t u d o m á n y i - t e c h n i k a i /ET/ és h u m á n /G/ csoportra**, mely utóbbi magában foglalja a társadalmi és bölcséleti tudományokat. Így hangsúlyozzuk a marxista tan vezető helyét abban a tudomány- és ismeretecsoportban, amely teljes egészében ezen a tanon alapul. A humán tudományok csoportja élén a marxizmus áll. A természeti-technikai tudományok és ismeretek csoportja a fiziko-matematikai tudományokkal kezdődik, amelyek előtt utaló van a marxizmus megalapítóinak azon műveire, amelyek teljes egészében /például Engels, Fr.: A természet dialektikája/ vagy egyes fejezetekben vagy részekben /mint pl. Lenin, V. I.: Materializmus és empirio-kriticizmus/ foglalkoznak a természettudományok filozófiájával.

És valóban: a természettudomány és a technika területén a marxizmus szerepe más mint a humán tudományoknál: teljes erejével hat az általános módszertani kérdéseknél, a kutatások kísérleti eredményeinek filozófiai általánosításánál és részben a tudománytörténet területén, de a sajátos kutatásokban, a kísérletek megszervezésénél, a technikai eszközök, különféle berendezések, gépek stb. megszerkesztésénél, vagyis a természettudomány és a technika konkrét terü-

letén egyáltalán nem beszélhetünk a marxizmus alkalmazásáról, sőt még a dialektika tételeiről sem anélkül, hogy a vulgarizálás, a szimplifikálás hibájába ne esnénk. /Igy volt ez 25-30 évvel ezelőtt, amikor még könyvet irtak a marxizmus alkalmazásáról a gyakorlati fogorvosi munkában, vagy a kovácsolás dialektikájáról./ A marxizmus szerepe a természeti és technikai tudományok viszonylatában abban a tételben tükröződik, hogy a materialista dialektika a természet, a társadalom és gondolkozás általános fejlődéstörvényeinek tudománya, hogy minden konkrét ismeretág általános kutatási módszere /eszköze/, általános filozófiai világszemlélet /világnézet/, a tudományok fogalmakkal való operálás módja, amely nélkül egyetlen rész tudomány sem tehet egy lépést sem.

Ezt a körülményt figyelembevéve minden rész tudomány /természeti-technikai és humán tudomány/ elé, az általánostól az egyes felé való haladás elve alapján a dialektikát kell állítanunk. Viszont azért, hogy a dialektikát ne válasszuk el a marxizmustól, mindkét sor elején csak mint utalót szerepeltetjük, hangsúlyozva, hogy valódi helye itt van az egész osztályozási séma élén. Hogy a marxizmus összes alkotórészei között a szerves egységet megőrizzük, a humán tudományok sorát a materialista dialektikával kell kezdeni és magának a marxizmusnak is ez kell, hogy az élén álljon, mint a marxista filozófia sarkköve.

Ekként a következő séma áll elő:

[D] /utaló/	{	I. sor: [D] /utaló/ — E — T
		II. sor: M[D] — G.

Ebben a sémában szerintünk maximálisan kiküszöböljük azokat a hibákat, amelyeket a már meglevő, vagy javaslatként előterjesztett sémákban megállapítottunk, de megtartottuk mindazt, ami bennük pozitív és értékes.

Elsősorban itt a marxizmus nem szakad el a társadalomtudományoktól, nincs szakadás maguk az egyes részek között a marxizmusban, és egyúttal az egész osztályozás élén, ha csak utaló formájában is, az a tudomány áll, amely valóban a legáltalánosabb jellegű — a dialektika. Ha az egész marxizmust nemcsak a humán tudományok, hanem a természettudományok és a technika elé állítanók, akkor olyan

általános jellegét tulajdonitanánk neki, amivel egy része /helyesebben egyik fele/ rendelkezik csak.

Másodszor nem szegjük az osztályozás folytonosságának elvét /kiküszöböltük a logikai ugrás hibáját/ és ezáltal megvalósítottuk azt a követelményt, amit minden osztályozással szemben támasztanunk kell.

Harmadszor itt érvényesülnek a tudományos osztályozás elvei: a történetiség elve /a humán tudományok nem előzik meg a természeti-technikai tudományokat, hanem utánuk következnek/, az általánosból az egyes felé való haladás elve /a dialektika utaló formájában megelőz minden résztudományt/, a strukturális elv /a technika a maga helyén áll és összekapcsolja a természettudományokat a humán tudományokkal/.

Egészben véve, úgy gondoljuk, hogy ez a séma-javaslat helyesen oldja meg a fő feladatot, bemutatja és tükrözi a marxizmus vezető szerepét és ezt úgy oldja meg, hogy ez megfeleljen annak a szerepnek, amit a társadalomtudományok és egyáltalán a humán tudományok terén játszik és annak a szerepnek, amit a természeti-technikai tudományok terén betölt, de egyúttal megőrzi valamennyi alkotórészének belső egységét, vagyis a rá jellemző organikus egységet.

b/ A humán tudományok és ismeretek sorának további bontása

A humán tudományok sorának bontását a következőképpen képzelem el: felvesszünk egy történelem szakot /ideértve a néprajzot, régészetet, stb./, az alap szakját /politikai gazdaságtan/, a politikai felépítmény szakját /állam, jog, politika, párt/ és az ideológiai felépítmény szakját /itt nem érintem azokat a tudományokat, amelyek sem az alaphoz, sem a felépítményhez nem tartoznak — ez külön kérdés, amit ebben a cikkben nem is tárgyalok/. A történelem azután tovább bontandó korszakok /ókor, középkor, stb./ és államok szerint.

Felmerül egy kérdés: nem kellene-e az egész marxizmus szakot a humán /G/ sor élére állítani, vagy pedig egyes alkotórészeit a sor megfelelő szakja alá sorolni? Az első esetben a marxizmus elkülönül az egyes konkrét társadalmi és filozófiai tudománytól és úgy áll velük szemben mint valami abszolút önálló tudomány, amely nem

esik az emberi gondolkodás fejlődésének országtájára. A második esetben viszont a marxizmus /amelyet egyes részei, ill. a humán ismeretekre vonatkozó művei képviselnek a megfelelő helyen/ az élen áll majd az egyes humán szakoknak, mindenképp azoknak, amelyek a társadalom gazdasági alapjait [É]⁺, politikai [P] és ideológiai felépítményét, valamint a történetet [I]⁺⁺ stb. tárgyalják. Azokban az esetekben, amikor szükséges vagy élelzerű, hogy a humán tudományok élen a marxizmus szak egyik vagy másik részét összpontosítsuk, utalót kell elhelyezni vagy itt, vagy a megfelelő helyen az osztályozási sorban, ahova a szak tartozik.

Mint fentebb, itt is tegyük szögletes zárójelbe a marxizmus egyes részeit és arab számokkal különböztessük meg alkotóelemeit. / 1 — filozófia, 2 — politikai gazdaságtan, 3 — szocializmus/. Így felírva kapjuk a második /a humán/ sor differenciáltabb sémáját:

M[o]; M[I]I; M[2]É; M[P]P; M[Z]Sz; M[N]N; M[1]F.

ahol [o] jelenti az általános műveket /például Engels: "Antidühring"-je, vagy a marxizmus klasszikusainak gyűjteményes művei/. "P" jelenti általában az állam- és jogtudományi műveket, "Sz" azokat a műveket, amelyek a szocializmusról szólnak, például az utópisták művei; [N] jelenti az irodalomról, művészetéről, vallásról stb. szóló könyveket.

A marxista irodalom, elsősorban a marxizmus-leninizmus klasszikusainak művei ezekről a szakekről a megfelelő szak élen állnak; jelük a szögletes zárójelben adott betű: pl. M[I] - Marx, Engels és Lenin, valamint tanítványaik és követőik történeti munkái; M[P] - marxista munkák az állam- és jogtudomány kérdéseiről /például Lenin, V. I.: Állam és forradalom/; M[N] - marxista művek az irodalom, művészet, erkölcs, etika, esztétika, vallás és ateizmus és más, a társadalom ideológiai felépítményét és a szellemi életet általában érintő kérdésekről, kivéve a speciálisan filozófiai munkákat, mert a filozófia és marxista filozófia munkái a külön [F] szakba kerülnek.

* É - Ékonómicseszki; bazisz

**I - Isztorija

.....

IV. NÉHÁNY RÉSZKÉRDÉS

A közül a sok kérdés közül, amelyek a két fő osztályozási soron belüli főosztályokra vonatkoznak, csak két kérdésre térek ki: a/ a természettudományok és a technikai tudományok közötti kapcsolatot kérdése, ha e tudományokat az első természeti-technikai sorban helyezzük el, és b/ a párt, a kommunista és munkáspártok, és egyáltalán a politika helye a második, a humán sorban.

a/ Annak a kérdésnek a megoldásánál, hogyan helyezzük el a t e c h n i k a i tudományokat, két szélső eset lehetséges. Az első /ezt már Comte javasolta/ az, hogy először felsoroljuk a természettudományokat és azután a technikai és általában a gyakorlati tudományokat és ismereteket. A másik megoldás /ezt Ampère, Comte kortársa javasolta/ azt ajánlja, hogy minden egyes természettudományi ágazat után közvetlenül annak gyakorlati alkalmazásaként az emberi életben a megfelelő technika következzen. Például a kémia után következzen a kémiai technológia, a földtan után a bányászat, a növénytan után az agronómia, az állattan után az állattenyésztés, az ember anatómiája és élettana után az orvostudomány és így tovább.

Mindkét megoldásnak van előnye is, hátránya is. Az első túl megreven választja el a gyakorlati ismereteket az elméletiektől, noha az életben itt van a legszorosabb kölcsönkapcsolat, amely néha a teljes összefonódásig megy, mint például az atomenergia felhasználása vagy a mesterséges bolygók fellövése esetében. A talajtan esetében is nehéz éles határt vonni /pedig éppen erről van szó/ az elméleti és gyakorlati oldal között.

Perzeze olyan tudományoknál, mint például a mechanika, energetika /fizika/, stb., ahol már régóta kialakultak az elméleti és technikai területek, az ilyen kettéválasztás nemcsak lehetséges, de néha egyenesen szükséges is. Éppen ezért a jelen esetben nyilvánvalóan a leghelyesebb, ha a konkrét feltételektől függően hol az egyik, hol a másik megoldást választjuk és egyiket sem erőszakoljuk keresztül minden szakon, vagyis sem egyiket, sem másikat nem tekintjük abszolút értékűnek.

b/ Azt a javaslatot, amely szerint a párt ról és a politikáról szóló szakok anyagát teljes egészében a történet szakba osszuk, nem fogadhatjuk el helyesnek. Egy vonatkozásban helyeselhetnénk: ha a szakban csak a párt történetéről lenne szó, de még ez esetben is vitás lenne a megoldás, ha talán kisebb mértékben is. Valóban a történelem szak magában foglalja az emberi társadalom történetét az egész világon /világtörténet/, vagy az egyes országok ill. országcsoportokon belül, anélkül azonban, hogy azt alkotó elemekre bontaná, vagyis egészében fogja fel. Az egyes szerkezeti elemek /például az állam és jog, a gazdasági formációk/ története rendszeren abba a szakba tartozik, amely a megfelelő szerkezeti elemet tárgyalja /az idézett példánál az állam- és jogtudományba ill. a politikai gazdaságtanba/. Minthogy a párt szintén szerkezeti elem, rendkívül fontos eleme a modern társadalomnak és annak politikai felépítményéhez tartozik /a szocialista tábor országainak kommunista és munkáspártjairól van szó/, akkor ezek történeti tárgyalása ugyanazon az alapon választható el az általános történelemtől, mint amilyen alapon a társadalom életének más oldalai is különválaszthatók.

Arról talán még lehet vitatkozni, hogy hol a párttörténet helye, az általános történetben, vagy a társadalom politikai felépítményének szakjában, afelől azonban nem lehet kétség, hogy a párt-ról szóló elméleti tanítást és gyakorlati tevékenységének megvilágítását a modern feltételek között nem lehet az általános történet kereteibe szorítani. Nyilvánvaló, hogy a marxista párt-ról szóló tanításnak és azon gyakorlati tevékenység megvilágításának, amelyet a párt a kommunizmus világgyőzelméért folytat, megfelelő helyet kell hogy kapjon azok között a szakok között, amelyek elsősorban a szocializmusról és annak valóraváltásáról szólnak. Itt nem a történetre gondolok, hanem az aktuális kérdésekre, a kommunista párt stratégiájára, taktikájára, az új típusú párt szervezeti és ideológiai alapjaira, a program-kérdésekre stb.

Sokkal tágabban kell értelmezni szerintem a "Szocializmus és kommunizmus" szakot. Ide nemcsak a kommunista párt tevékenysége kerül, hanem mindaz, amit korábban a "Leninizmus" szakba osztottak /a párt a proletárdiktatura rendszerében, a nemzetiségi kérdés, a

parasztkérdés, stb./ . Ide kell beosztani azt az anyagot, ami a kommunizmus győzelméért folyó harerről szól, különben szakadás keletkezik az elmélet és a gyakorlat között a modern kor lényeges kérdésében. Külön ki kell emelni a revizionizmus elleni harcot, az új típusú párt ideológiai és szervezeti tevékenységének egyik legfontosabb oldalát. Ha ezt az egész anyagot átvisszük az általános történet kereteibe és feloldjuk abban az anyagban, amivel a társadalomnak mint egésznek a fejlődését magyarázzuk, komoly elvi jellegű hibát követünk el, amit sem magyarázni, sem alátámasztani nem lehet az alkalmazhatóság vagy utilitárizmus szempontjából. A javasolt eljárás esetén viszont meglesz a hely a pártról szóló tan és a párt gyakorlati tevékenysége számára.

Ez az a néhány észrevétel és javaslat, amivel hozzá szerettem volna járulni a vitához, s bár nem vagyok könyvtári szakember, mégis hangsúlyoznom kell, hogy itt nagy elővigyázatra van szükség, ne-hogy hibát kövessünk el. Azok számára, akiket a kérdés elméleti oldala érdekel, vagyis az, hogy miképpen fogalmazzák meg és okolják meg az osztályozás tudományos elveit, utalok néhány más, e kérdéssel foglalkozó munkámra: 1/ "Engel'sz i esztesztvoznanie" [Engels és a természettudomány] 4. fejt., "Engel'sz i klasszifikacija esztesztvennüh nauk" [Engels és a természettudományok osztályozása] /Moszkva, 1947. Goszpolitizdat/; 2/ "O klaszszifikaciji nauk" [A tudományok osztályozása] /Voproszu Filozofii, 1955. 2.sz. /Magyarul: Filozófiai Értesítő, 1955. 1.sz., 5-21.lap/; ismét megjelent Filozofszkie voproszu szovremennoj fiziki [A modern fizika filozófiai kérdései], Moszkva, 1958. Goszpolitizdat; 3/ "Agjuszt Kont o klaszszifikaciji esztesztvennüh nauk" [Auguste Comte a természettudományok osztályozásáról], Vesztnik Isztorii Mirovoj Kul'turii, 1957. 6.sz./

Eredeti cím: K voproszu o bibliotecsnoj klaszszifikaciji.
Megjelent: Szovetszkaja Bibliografija, 1958. 51.sz.
 10-21.lap.
OSzK.ford.sz.: 1989.